

A GYERMEKKORI KÖTÖDÉSEK VIZSGÁLATÁNAK EGY LEHETSÉGES ESZKÖZE

A kötődés, főleg a gyermeki kötődés alakulásának vizsgálata régóta foglalkoztatja a fejlődéslélektan és a szociálpszichológia szakembereit. (Pl. Freud, 1940; Bowlby, 1958, 1969, 1973, 1980; Ainsworth, 1967, Bretherton-Waters, 1985). A különböző pszichológiai iskolák a szülő és gyerek közötti bonyolult interakciós folyamatból mást-mást emelnek ki mint a személyiségfejlődést döntően befolyásoló tényezőt. Abban azonban mindannyian egyetértenek, hogy a gyerek szüleihez való erős kötődése, ill. ennek hiánya meghatározza későbbi fejlődését. Elég, ha példaként az ifjú- és felnőttkori devianciára utalunk. A problémával foglalkozó vizsgálatok (pl. György, 1967; Levendel-Mezsei, 1972) mind azt mutatják, hogy a deviáns magatartás különböző formái (kriminalitás, alkoholizmus, mentális zavarok) főként a problematikus szülő-gyerek kapcsolatra vezethetők vissza.

A témával foglalkozó pszichológiai kutatások legtöbbször (pl. Wolff, 1963; Schaffer-Emerson, 1964; Ainsworth, 1967) a korai anya-gyerek kapcsolat megfigyelésére korlátozódik. E vizsgálatok felderítették, hogy a kötődés első megnyilatkozásai eltérő időszakokban jelennek meg. Bizonyítást nyert az is, hogy a kötődés veszély esetén sokkal intenzívebben jelentkeznek, mint máskor. A kötődés tárgyára vonatkozó számos kutatás, köztük Ainsworth, Emerson és Schaffer megfigyelései pedig azt mutatják, hogy a csecsemő sokkal inkább ahhoz a személyhez fog kötődni, aki szociális interakcióba lép vele, mint ahhoz, aki csak testi szükségleteit elégíti ki.

Kötődések azonban nemcsak emberek között alakulnak ki. Egyes állatokhoz, tárgyakhoz, növényekhez, főként értékekhez és az őket képviselő közösségekhez, csoportokhoz ugyanúgy ragaszkodhatunk, mint egyes embertársainkhoz. A felsorolt kötődési formák jelentőségéről, ill. a gyerekek életében játszott szerepéről egyelőre alig tudunk valamit.

A pedagógiai kutatások még nem fordítottak kellő gondot a gyermekkori kötődések vizsgálatára, a kötődés nevelő hatására. Az eddigi vizsgálatok (G. Donáth, 1977; Nagy K., 1982; Szabenyi Péterné, 1985) csak érintőlegesen, főként a minta és példaadás, a tanár-diák viszony, a különböző értékek, értékcsoportok tanulói megítélése és az osztályközösségek elemzése kapcsán foglalkoztak a kötődés problematikájával. Ez utóbbi kapcsán feltétlenül szólnunk kell Mérei Ferenc (1971) ilyen irányú kutatásairól. Ezeknek a vizsgálatoknak fő céljuk a csoportok, közösségek rejtett hálózatának a feltérképezése, így sajnos csak kismértékben foglalkoznak a társas kapcsolatokban résztvevők kötődéseivel. Ismereteink szerint Magyarországon jelenleg nincs és nem is volt olyan kutatás, amely az iskoláskorú gyerekek kapcsolat és kötődési hálózatának feltérképezését, valamint a kötődési hálókat pozitív

befolyásolására irányuló pedagógiai hatások feltárását vállalta volna föl.

A pedagógiai kutatások lehetősége az emberi kötődések vizsgálatában

A személyekhez, állatokhoz, növényekhez, tárgyakhoz és értékekhez fűződő ragaszkodás mind fontos az ember életében. A felsorolt kötődési formák közül azonban a pedagógiai kutatásoknak leginkább a személyes kötődések és az érték-kötődések megfigyelésére, alakítására van lehetősége.

Tudjuk, hogy a személyekhez kapcsolódó kötődések, főleg a családban kialakuló korai kötelékek, ill. ezek hiánya jelentősen befolyásolja a gyerekek személyiségfejlődését. Ezért a pedagógiának számolnia kell a gyerekkorban spontán módon létrejövő kötődésekkel. Ezeket fel kell deríteni, s ahol szükséges, megfelelő fejlesztő stratégiák segítségével pozitív módon kell alakítani a már meglévő elégtelen, vagy torz kötődési hálókat.

A másik lényeges probléma az érték-kötődések elemzése. Az iskolának mindig egyik alapvető feladata az adott kor, társadalom számára fontos értékek közvetítése, amit manapság főként a tananyagok által próbál megvalósítani. Azonban úgy véljük, hogy az egyéni ráhatás, a pedagógus és tanítványai között kialakuló személyes kötődés során erre sokkal több lehetőség nyílik. Az értékszociológiai kutatásokból ismert az is, hogy mai társadalmunk súlyos értékválsággal küzd. Ezért alapvető lenne annak tisztázása, hogy a gyerekek kitől milyen értékorientálást kapnak. A személyes kötődések és egyben az érték-közvetítés fő színtere gyerekkorban a család, az iskola és a kortárs csoport. Feltételezésünk szerint a személyekhez fűződő erős kötelékek fontos közvetítői a különböző értékeknek, így a fő kérdés az, hogy a személyes kötődések milyen szerepet játszanak a gyerekkorban létrejövő értékválasztásokban.

A probléma összetettségéből következik, hogy feltárása csak egy többlépcsős kutatás keretében oldható meg. A kutatás első szakaszának, amelyet most dolgozunk ki alapvető célja a gyerekek személyes kötődéseinek a feltérképezése, mert ez az első lépés annak megismerésére, hogy a személyekhez fűződő erős kötelékek milyen szerepet játszanak gyerekkorban az érték-kötődések kialakulásában. De fel kell tárni a személyes kötődések rendszerét azért is, mert ezek a kapcsolatok nagymértékben befolyásolják a tanulók személyiségfejlődését.

Az emberi kötődések jellemzői

Az emberi kötődések bonyolult kapcsolatrendszert alkotnak, ezért vizsgálatának megkezdése előtt tisztázniuk kell, hogy mit jelent kötődni, s hogy ezt a kapcsolatot milyen di-

menziókkal lehet jellemezni. Heller Ágnes (1978) nyomán szerintünk kötödni annyi, mint érzelmileg erősen involválva lenni. Az involváció tárgyai a következők lehetnek: **emberi személyek, közösségek** pl. Ady és Léda kapcsolata; **más élő rendszerek** (állatok, növények, ökoszisztémák) pl. Egy kötődése a Balatonhoz; **értékek** pl. Gandhi végsőkéig kitartó ragaszkodása az erőszakmentességhez; és **értéktárgyak** pl. Veres Péter kötődése a népi öltözékekhez.

A kötődések - irányulhatnak egy vagy több személy, tárgy, érték stb. felé, tehát számuk változó.

A kötődés létrejöttét sok **motívum** együttesen váltja ki. Feltételezzük azonban, hogy a kialakuló, vagy a már létrejött ragaszkodások mindegyikében eltérő módon, de szerepet játszik az érdek, az értékválasztás, az érzelem és a megszállás, vagy ezek valamilyen kombinációja.

A kötődéseket osztályozhatjuk aszerint is, hogy a kapcsolatban résztvevők milyen hatással vannak egymásra. Így beszélhetünk fejlesztő, előnyös, közömbös, hátrányos és veszélyeztető hatású kötődésről. Pl. gyerekkorban veszélyeztető hatású egy alkoholistaéhoz való erős ragaszkodás.

Kötődéseinket jellemezhetjük azok **kölcsönössége** vagy **egyoldalúsága** szerint is. Kölcsönösnek tekintjük azt a kapcsolatot, amely mindkét résztvevő számára egyaránt fontos. Egy kötődés pedig akkor egyoldalú, ha az csak az egyik félnek lényeges. Tehát a másik vagy csak eltűri a ragaszkodást, vagy akár visszautasítja azt. Pl. egyoldalú szerelmek.

Az emberekhez, tárgyakhoz, értékekhez fűződő ragaszkodásaink természetesen nem egyforma erejűek. A kötődés **erőssége** lehet nagyon erős, erős, közepes, esetleg gyenge.

Az eddig leírtak alapján az emberi kötődések vizsgálatkor az alábbi jellemzőket célszerű figyelembe venni:

- a) a kötődés tárgya
- b) a kötődések száma
- c) a kötődés motívumai
- d) a kötődés ereje
- e) a kötődés kölcsönössége ill. egyoldalúsága.

A kötődések vizsgálatának egy lehetséges eszköze

Mint azt már eddig is hangsúlyoztuk, kötődéseink összetett hálót alkotnak. Ezért feltárásukhoz olyan vizsgálati eszközök - interjú, kérdőív, családrajz, szociometria **együttes** használata szükséges, amelyek segítségével megismerjük a kötődések tárgyát, számát, erejét, kölcsönösségét és motívumait. A felsorolt eszközök közül a továbbiakban bemutatunk egy általunk kidolgozott kérdőívet, amelynek kipróbálása kettős célt szolgált. Egyrészt támpontokat akartunk gyűjteni a spontán módon létrejött kötődési hálókat jellemezte jegyeiről, másrészt megfigyeltük, hogy a fentiekben ismertetett jellemzőkkel valóban minősíthetők-e a kötődések.

A kérdőíves felmérést 1987. májusában végeztük Szegeden. A vizsgálatban 2 ötödikes, 1 hatodikos és 2 nyolcadikos osz-

tályból összesen 132 tanuló vett részt. Az ötödik, a hatodik és a nyolcadik osztályok kiválasztásával az volt a célunk, hogy megtudjuk, az életkori sajátosságok befolyásolják-e, és ha igen, milyen mértékben a tanulók kötődéseinek alakulását.

A kérdőívet a gyerekek az utasításoknak megfelelően töltötték ki. Először az életükben fontos szerepet játszó személyek nevét és a hozzájuk fűződő kötődésük okait sorolták fel, majd kitöltötték a táblázatot, ahol a már megnevezett személyekhez fűződő kapcsolatukat jellemezték megadott szempontok szerint. A személyek felsorolásának sorrendjét egyben rangsornak is tekintettük. Az első helyen szereplő nevet tartottuk a legfontosabbnak, a hatodik helyen megjelöltet pedig a legkevésbé jelentősnek.

A kérdőívre adott válaszok elemzése

Az eredményeket számítógéppel dolgoztuk föl. Először meghatároztuk a különböző változók előfordulási gyakoriságát, majd összefüggésvizsgálatokat végeztünk az egyes változók között. Az elemzés során számos érdekes adat birtokába jutottunk, amelyek közül most csak a legjelentősebbeket mutatjuk be.

A kötődések tárgya, száma

Az ide vonatkozó eredményeket az 1. táblázat foglalja össze. Az adatokból megállapítható, hogy a tanulók által felsorolt személyek 10 kategóriába sorolhatók. A 11. csoportot a kedvenc állatok köre adja. Noha a kérdőív ezekre nem kérdezett rá, a felmérés során jónéhány gyerek jelezte, hogy szeretné beírni kedvenc állatához fűződő kötődését is. Természetesen erre lehetőséget adtunk. A táblázatból leolvasható, hogy a tanulók melyik személyt hanyadik ranghelyen jelölték meg. Az első helyen leggyakrabban az anya, a másodikon az apa, a többin pedig a barátok szerepelnek. Ez utóbbi eredmény meglepő, hisz olyan családtagok, mint a testvér, a nagyszülők csak a barátok után következnek. Kíváncsiak voltunk arra is, hogy ez a sorrend változik-e az életkor függvényében. Az adatok osztályokra bontása a fentivel megegyező sorrendet mutat, tehát mintánk esetében a gyerekek választásaiban az életkor nem játszik meghatározó szerepet. Ezt a megállapítást erősítik meg a 2. táblázat eredményei is.

Mivel a személyes kötődések legfontosabb színtere gyerekkorban a család, az iskola és a kortárscsoport, a felsorolt személyek közül kiválasztottuk azokat, akiknek fontos szerep jut, ill. kellene hogy jusson a tanulók életében. A 2. táblázat osztályokra lebontva mutatja be, hogy ezek az emberek milyen arányban maradtak ki a gyerekek választásaiából. Az összes tanuló 14,2%-a nem jelölte meg az anyját a 6 hely közül egyiket sem, apját pedig 25% hagyta ki választásából. A nagymamájához a gyerekek 62%-át nem fűzi erős kötelék, és ez az arány a nagyapák esetében még rosszabb. Őket ugyanis a tanulók 84%-a kihagyta a felsorolásból. Ezzel el-

K Ö T Ö D É S E K

Sorszám:.....

Név:..... Osztály:.....Iskola:.....

Az életben sok emberrel kerülsz kapcsolatba, de közülük csak néhányhoz ragaszkodsz igazán. Kérünk, írd le azoknak a személyeknek a nevét, akik nagyon fontosak számodra, akikhez erős kötelék fűz. Írhatsz hatnál kevesebb nevet is, ha ennél kevesebb emberhez kötödsz szorosan. Minden név alá írd oda azt is, hogy miért ragaszkodsz hozzá!

Név:.....

Miért ragaszkodsz hozzá?.....
.....

Név:.....

Miért ragaszkodsz hozzá?.....
.....

Név:.....

Miért ragaszkodsz hozzá?.....
.....

Név:.....

Miért ragaszkodsz hozzá?.....
.....

Név:.....

Miért ragaszkodsz hozzá?.....
.....

Név:.....

Miért ragaszkodsz hozzá?.....
.....

IDE ÍRD BE AZ ELŐZŐ OLDALON FÉLSOROLT NEVEKET!

GONDOSAN OLVASD EL, HOGY MIT
KELL CSINÁLNOD, ÉS A NEVEK
ALATT KARIKÁZD BE A MEGFELELŐ
SZÁMOKAT!

Név 1. Név 2. Név 3. Név 4. Név 5. Név 6.

Mennyire erős a ragaszkodá-
sod?

nagyon erős	5	5	5	5	5	5
erős	4	4	4	4	4	4
közepes	3	3	3	3	3	3
gyenge	2	2	2	2	2	2
nagyon gyenge	1	1	1	1	1	1

Kinek fontos a kapcsolat?

nekem	1	1	1	1	1	1
neki	2	2	2	2	2	2
mindkettőnknek	3	3	3	3	3	3

Milyen érzés fűz hozzá?
(Itt több választ is beka-
rikázhatsz!)

szeretet	1	1	1	1	1	1
tisztelet	2	2	2	2	2	2
barátság	3	3	3	3	3	3
bizalom	4	4	4	4	4	4
rokonszenv	5	5	5	5	5	5

1. táblázat: A fesorolt személyek ranghely szerinti megoszlása

ranghely személyek	1.hely	2.hely	3.hely	4.hely	5.hely	6.hely	összes,
	anya	60	37	5	6	4	0
apa	31	45	12	5	4	2	99
testvér	0	13	34	10	7	12	76
nagyanya	1	4	13	20	14	5	57
nagyapa	0	1	2	6	6	4	19
u. testvér	3	0	4	5	9	6	27
barát	29	27	36	46	36	29	203
szerelme	0	0	3	4	5	4	16
tanár	1	0	2	4	6	3	16
más felnőtt	2	0	4	7	6	4	23
kedv. állat	5	4	14	13	10	4	50
összes	132	131	129	126	107	73	

2. táblázat: A rangsorolásból kihagyott személyek megoszlása

személyek osztályok	anya	apa	nagyanya	nagyapa	barát	tanár
5.a (30 fő)	2	2	9	21	5	21
5.b (23 fő)	5	10	12	18	8	20
6.b (25 fő)	5	5	21	23	1	22
8.a (25 fő)	1	3	17	22	5	25
8.c (29 fő)	7	13	24	26	1	28
összes(132 fő)	20	33	83	110	20	116

lentétben a mintának csak a 14,2%-a nem említett meg egyetlen barátot sem. A tanárok előfordulási aránya viszont a választásokban minimális. A gyerekek 87,8%-a egyetlen olyan tanárt sem említett, akihez szorosan kötődött volna. Érdemes ezt az előfordulást megnézni az életkor függvényében is. Az ötödikesek között a legtöbb, és a nyolcadikosok között a legkevesebb azok száma, akik valamelyik tanárukhöz erősen ragaszkodtak. Úgy tűnik, hogy az együtt eltöltött évek nem erősítik, hanem inkább csökkentik a pedagógusokhoz fűződő kötődések intenzitását.

Fontos megvizsgálni a kötődések számát is. Az 1. táblázat jól mutatja, hogy a tanulók közül csak 6 olyan akadt, aki három, vagy ennél kevesebb személyt sorolt föl. A legtöbben négy embert jelöltek meg, de sokan (55,3%) kihasználták mind a hat lehetőséget.

A kötődések motívumai

A vizsgálat legizgalmasabb kérdése az volt, hogy a kiválasztott emberekhez, állatokhoz miért kötődnek a gyerekek. Erre két úton próbáltunk választ kapni. Egyrészt nyitott kérdéseket tettünk föl erre vonatkozólag, másrészt az általunk felsorolt motívumok közül kellett kiválasztani azokat, amelyek az adott személyhez, állathoz fűződő ragaszkodás okait kifejezték. A nyitott kérdésekre adott válaszokat a 3. táblázat foglalja össze. A tanulók főként azért kötődnek anyjukhoz, mert az gondozza, ellátja, mindenben segíti, szereti őket, s bizalommal lehet hozzá fordulni. Apjához viszont a többség a már felsoroltak mellett azért ragaszkodik, mert jól lehet vele beszélgetni, segíti a tanulásban, és mindent elmagyaráz. A nagyszülőkre leginkább az engedékenység a jellemző, míg a barátság a következőket jelenti: kölcsönös bizalom, segítőkészség, szolidaritás, azonos programok, hasonló érdeklődési kör és ízlés, régi ismeretség, sok együtt töltött idő. Érdekes, hogy a testvéri és a baráti kötődések motívumai mennyi hasonlóságot mutatnak. Csak egyetlen lényeges különbség van közöttük. A testvéri kapcsolatok jellemző jegye a kölcsönös szeretet, amit a baráti viszonyban a rokonszenv helyettesít. Érdemes megnézni azt is, hogy a kedvenc állathoz fűződő kötődések milyen okokra vezethetők vissza. A gyerekek azért vonzódnak hozzájuk, mert ők nevelték fel, gondozzák őket, s mert ezek hűséges, ragaszkodó társak. Az indokok elemzése során megnéztük a nem értékelhető magyarázatok gyakoriságát is. 45 ilyen típusú választ találtunk, amelyek ugyanannyira értékelhetetlenek, mint a teljesen hiányzó indoklások. Ez utóbbi 34 esetben fordult elő. A két adat azt jelzi, hogy a gyerekek sokszor nem tudják vagy nem akarják megfogalmazni kötődéseik motívumait.

A tanulók által megjelölt kötődési indítékokat összehasonlítottuk azokkal az eredményekkel, amelyek az előre megadott motívumok kiválasztásából születtek. E vizsgálat során először megállapítottuk az egyes személyekhez kapcsolódó leggyakoribb motívum választásokat, majd összevetettük azo-

3. táblázat: A személyekhez kötődés indítékai a gyerekek szerint

	anya	apa	test- vér	nagy- szülő	u. test- vér	ba- rát	sze- rel-	ta- nár	más fel- nőtt	kedv. állat
1. Gondozás	70	36	0	21	0	0	0	0	0	0
2. Nevelés	13	36	0	2	0	0	0	0	1	0
3. Kiszolgálás	0	0	0	15	0	0	0	0	0	0
4. Engedékenys.	11	8	2	31	0	0	0	0	7	0
5. Külcs. szeretet	0	0	49	1	3	2	0	0	1	0
6. Barátság	0	0	11	0	22	163	0	0	2	0
7. Szerelem	0	0	0	0	0	0	13	0	0	0
8. Jó szakember	0	0	0	0	0	0	0	14	0	0
9. Példakép	1	1	3	0	0	2	0	0	4	0
10. Hű társ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	40
11. Egyéb	3	2	3	4	1	10	0	2	6	4
12. Értékelhe- tetlen	10	14	4	1	0	10	2	0	1	3
13. Indoklás nélküli	4	2	4	1	1	16	1	0	1	4
Összes	112	99	76	76	27	203	16	16	23	50

kat a nyitott kérdésekre adott tanulói válaszokkal. Az anyához és az apához fűződő kapcsolat három legjellemzőbb indítéka a szeretet, a tisztelet és a bizalom. A testvérhez kötődést főként a szeretet, a nagyszülőkhöz való ragaszkodást pedig a szeretet és a tisztelet jellemzi. A baráti kapcsolatok motívumai legtöbbször a bizalom, a rokonszenv és a barátság, míg a tanárhoz fűződő kötelék fő indítéka a tisztelet és a rokonszenv. Ezek az eredmények teljesen meg-egyeznek a gyerekek előzetesen megadott magyarázataival, így ezekkel már valamennyire tudjuk jellemezni a gyerekkori ragaszkodások okait.

A kötődések ereje

Az ezzel kapcsolatos eredményeket a 4. táblázat közli. A kötődések erősségét minősítő tanulók 80,3%-a (106 fő) nagyon erősen vagy erősen ragaszkodik anyjához, és csak négyen (3,8%) tartják ezt a köteléket közepes erősségűnek. Apjukhoz a gyerekek 68,2%-át (91 fő) szintén nagyon erős, ill. erős kapcsolat fűzi, és csupán hatan (4,6%) jellemezték ragaszkodásukat közepesnek vagy gyengének. A testvéri kapcsolatok 59,1%-ra az erős és a nagyon intenzív kötődés jellemző, míg a nagyszülőkhöz való ragaszkodás legtöbbször (55,4%) szintén erős hőfokú. A fenti adatok azt mutatják, hogy gyerekkorban a családi kötődések a legerősebbek. Baráti kapcsolataikat a tanulók legtöbbször erősnek vagy közepesnek tartják. Feltűnő, hogy az eddig nem említett két jellemző (gyenge, nagyon gyenge erősség) milyen ritkán fordult elő a választásokban. Ez megerősíti azt a feltevésünket, hogy a kötődésekben résztvevőket erős érzelmi kapocs fűzi egymáshoz.

A kötődések kölcsönössége ill. egyoldalúsága

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy a fölmérésben résztvevő tanulók hogyan ítélik meg kötődéseik viszonzottságát. Az 5. táblázat eredményei jól szemléltetik, hogy elenyésző azoknak a száma, akik szerint ragaszkodásuk egyoldalú, tehát a másik fél csak eltűri, esetleg észre se veszi a felé irányuló kötődést. Ilyen típusú választás főként a barátok, tanárok, más felnőttek és a kedvenc állathoz való kötődések esetében fordult elő. A legtöbb tanuló azonban kötődéseit teljesen kölcsönösnek tartja. Ezt látva felvetődik a kérdés, hogy a gyerekek vajon reálisan értékelik-e kapcsolataik jellegét. Úgy gondoljuk, hogy sok, a tanulók által kölcsönösnek minősített kötődés a valóságban egyoldalú, tehát a gyerekek tévesen ítélik meg ragaszkodásaik viszonzottságát. Ez a megállapítás egyelőre hipotetikus, azonban már egy ilyen kis minta is jól jelzi, hogy e ponton további vizsgálódás szükséges.

4. táblázat: A személyekhez fűződő kötődések ereje

	anya		apa		vér		test- szülő	nagy- test- vér	u. rel- me	ba- rel- nár	sze- nár	ta- fel- nőtt	más fel- állat	kedv. állat
1.Nagyon erős	87	71	43	49	11	45	7	5	12	13				
2.Erős	19	20	24	23	10	91	5	6	4	21				
3.Közepes	4	6	4	1	4	55	3	3	7	9				
4.Gyenge	0	0	2	1	1	4	1	1	0	2				
5.Nagyon gyenge	0	0	0	1	0	1	0	0	0	3				
Összes	110	97	73	75	26	196	16	15	23	48				

5. táblázat: A gyerekek kötődéseinek kölcsönössége ill. egyoldalúsága

A kapcsolat fontos	anya		apa		vér		test- szülő	nagy- test- vér	u. rel- me	ba- rel- nár	sze- nár	ta- fel- nőtt	más fel- állat	kedv. állat
1.Nekem	5	6	2	1	2	17	3	10	7	19				
2.Neki	1	0	0	2	0	5	1	0	3	0				
3.Mindkettőnek	104	92	73	71	25	180	12	6	12	30				
Összes	110	98	75	74	27	202	16	16	22	49				

A kötődések feltárásának más eszközei

Tanulmányunk elején már hangsúlyoztuk, hogy a kötődési hálókat csak több vizsgálati eszköz - interjú, családrajz, kérdőív, szociometria - együttes használatával tudjuk felderíteni. Ezért a mintánkban szereplő osztályok közül egy ötödikes, egy hatodikos és egy nyolcadikos osztályban a kérdőív kitöltése mellett családrajzot és szociometriai szavazólapot is készítettünk a tanulókkal. Az eredmények azt mutatják, hogy szoros összefüggés van a gyerekek szociometriai státusa, családi háttere és kötődései között. Azok a tanulók, akik családjukat harmonikusnak ábrázolják, kötődéseikben gazdagabbak, kiegyensúlyozottabbak, s szociometriai helyzetük is kedvezőbb, mint azoké; akik negatív családrajzot készítenek, kötődéseikben zavar mutatkozik, szociometriai státusuk pedig alacsony. E megállapítás bizonyítására bemutattunk két családrajzot. Az elsőt (1. ábra) az egyik hatodik osztályos tanuló készítette. A kép egy meghitt, természetes és harmonikus családot ábrázol. A rajz készítőjének kötődései szintén kiegyensúlyozottak, s osztályában a legnépszerűbb tanulók közé tartozik. Ezzel teljesen ellentétes annak az ötödikes gyereknek a munkája, amelyet a 2. ábrán láthatunk. Ez a rajz egy negatív családot ábrázol, hisz az alakok összevissza vannak elhelyezve, az anya és az apa arca át van firkálva, s a rajzoló magát puskával felszerelt katonaként mutatja be, ami túlzott agresszivitásra utal. Ez a tanuló nagyon kevés emberhez kötődik, s mint az a családrajzon is látszik, macskájához erősebb szálak fűzik, mint az emberekhez. A gyerekek szociometriai státusa nagyon alacsony, osztálytársai nem kedvelik, a legnépszerűtlenebbek közé tartozik. Úgy gondoljuk, e két szélsőséges példa igazolja, hogy a családrajz, a kötődés-kérdőív és a szociometria együttesen mennyi információt nyújt a gyerekek kötődéseiről.

Összefoglalás

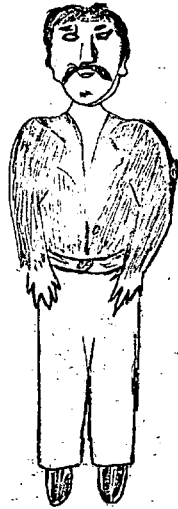
Dolgozatunkban bemutatuk a gyermekkori kötődések vizsgálatának egy lehetséges eszközét. A kérdőív összeállításával kettős célunk volt. Egyrészt megvizsgáltuk, hogy az általunk kidolgozott jellemzőrendszer mennyire használható a kötődések elemzésére, másrészt adatokat gyűjtöttünk a spontán módon kialakult kötődési hálókról.

Az eredmények megerősítették, hogy a bevezetett jellemzőrendszerrel jól lehet minősíteni a kötődéseket. Kérdőívünket azonban néhány helyen át kell alakítanunk. Egyrészt célszerű kitágítani a kötődés tárgyára irányuló kérdések körét, másrészt a ragaszkodások erejére vonatkozó válaszlehetőségek közül ki kell hagyni két (a gyenge és a nagyon gyenge erősségű) jellemzőt. A kötődések kölcsönösségét vizsgálva pedig az eddigieknél árnyaltabb kategóriákat érdemes használni.

A kérdőívre adott válaszok azt mutatják, hogy a 10-14

A mi családunk

1987. március. 24.

Apa
34 éves

Anya
31 éves

Tessom
9 éves

En
12 éves

2. ábra: L.S. V. o. tanuló rajza

éves korú gyerekek általában 4-5 személyhez kötődnek igazán. Az első helyen szüleiket említik, de rögtön ezután a baráti kapcsolatok következnek. A testvérhez, nagyszülőkhöz való ragaszkodásokat pedig csak ezt követően sorolják föl. A kötődések megindoklása között magas az értékelhetetlen magyarázatok száma, és a hiányzó indokok előfordulása sem kevés. Tehát a tanulók közül többen nem tudják, vagy nem akarják megindokolni kötődéseiket. A gyerekeket a legintenzívebb kötődés a családtagjaikhoz fűzi. Ragaszkodásuk legtöbbszörrel pedig azt hiszik, hogy az nekik és a másik félnek egyaránt fontos. Valószínű azonban, hogy a gyerekek többször tévesen ítélik meg ragaszkodásaik viszonzottságát.

Tudjuk, hogy vizsgálatunk eredményeiből nem lehet általános következtetéseket levonni. Az azonban már egy ilyen kis minta elemzése során is látszik, hogy melyek azok a pontok, ahol a téma további kutatása szükséges.

IRODALOM

- Ainsworth, M. D. S. 1967. *Infancy in Uganda: Infant care and the growth of attachment*. Baltimore, Md: The Johns Hopkins Press.
- Bretherton, I. and Waters, E. 1985. *Growing Points of Attachment Theory and Research*. Serial No. 209, The University of Chicago Press.
- Bowlby, J. 1958. The nature of child's tie to his mother. *The International Journal of Psychoanalysis*. Vol. 39. 350-373.
- Bowlby, J. 1969. *Attachment and loss*. Vol.1. Attachment. London: Hegarth Press.
- Bowlby, J. 1973. *Attachment and loss*. Vol.2. Separation: anxiety and anger. London: Hegarth Press.
- Bowlby, J. 1980. *Attachment and loss*. Vol.3. Loss: sadness and depression. London: Hegarth Press.
- Freud, S. 1940. *An outline of psycho-analysis*. S. E. 23.
- G. Donáth B. 1977. *A tanár-diák kapcsolatról*. Tk. Bp.
- György, J. 1967. *Az antiszociális személyiség*. Medicina, Bp.
- Heller, Á. 1978. *Az ösztönök. Az érzelmek elmélete*. Gondolat, Bp.
- Harsányi, I. 1965. *Iskolások családraja mint a családi relációk és az önértékelés feltárásának eszköze*. Pszichológiai Tanulmányok VIII. 171-194.

Akadémiai K. Bp.

Levendel, L.- Mezei, Á . 1972. Az alkoholista beteg személyisége. Akadémiai K. Bp.

Mérei, F. 1971. Közösségek rejtett hálózata. Közgazd. és Jogi K. Bp.

Nagy, K. 1982. Igazságos, becsületes, bátor. Tk. Bp.

Schaffer, H. R. and Emerson, P. E. 1964. The development of social attachment in infancy. Monogr. Soc. Res. Child Dev. 29, No.3, 1-77.

Szebenyi Péterné 1985. Erkölc és világnézet a személyiségfejlődésben. Tankönyvkiadó, Bp.

Társadalmi beilleszkedési zavarok Magyarországon. 1986. Kossuth K. Bp.

Wolff, P. H. 1963. Observations on the early development of smiling. In determinants of infant behaviour Vol. 2. ed. B. M. Foss. London: Methuen, New York: Wiley.

Анико Жолнаи

Об одном средстве исследования
привязанности в детском возрасте

Статья рассматривает одно возможное средство исследования привязанности человека в детском возрасте.

В начале работы автор описывает педагогический прием исследования привязанностей человека. Намечается два направления в исследовании, а именно: личные привязанности, возникающие в детском возрасте, и анализ возникающих в связи с ними ценностных привязанностей.

Далее, автор учитывает те средства исследования, совместное использование которых дает возможность познания предмета, количества, силы, взаимности и мотивов привязанности. Среди перечисленных средств исследования автор показывает лишь разработанную им анкету и связанные с этим результаты проведенных измерений.

Ответы учеников, данные анкетой, показывают, что дети 10-14-летнего возраста, как правило, действительно сильно привязаны к 4-5 человекам. На первом месте упоминаются родители, а потом сразу же следуют дружеские связи. При обосновании привязанности наблюдалось большое число объяснений, не поддающихся оценке. Велико также число недостающих, ущербных объяснений. Помимо раскрытия мотивов привязанностей опросный лист распространяется также и на исследование силы и взаимности привязанностей.

На основе полученных результатов автор работы дает рекомендации по переформированию и модификации опросного листа.

Anikó Zsolnai

Ein mögliches Mittel zur Untersuchung der Beziehungen im Kindesalter

In der Studie wird ein denkbare Mittel zur Untersuchung der Beziehungen im Kindesalter dargestellt.

Die Verfasserin erörtert zuerst die pädagogische Möglichkeit der Untersuchung der Beziehungen. Sie gibt zwei Hauptrichtungen der Forschungen an, die Analyse der persönlichen Beziehungen im Kindesalter und die Analyse der auf deren Grundlage entstehenden Wertbeziehungen.

Dann behandelt sie die Untersuchungsmittel, durch deren gemeinsamen Gebrauch es ermöglicht wird, den Gegenstand, die Zahl, die Stärke, die Wechselseitigkeit und das Motiv der Beziehungen zu ermitteln. Von den aufgezählten Untersuchungsmitteln werden allerdings nur der von der Verfasserin zusammengestellte Fragebogen sowie die Ergebnisse der damit in Verbindung durchgeführten Ermittlungen dargestellt.

Es geht aus den Antworten der Schüler hervor, dass Kinder im Alter von 10 - 14 Jahren inhaltliche Beziehungen im allgemeinen zu 4 - 5 Personen herstellen. An erster Stelle erwähnen sie die Eltern, aber gleich danach folgen die freundschaftlichen Beziehungen. Unter den Begründungen dafür ist die Zahl der unauswertbaren Erklärungen hoch, und die fehlenden Motive lassen sich ebenfalls durch eine nicht geringe Zahl vertreten. Der Fragebogen erstreckt sich über die Erschließung der Motive hinaus auch auf die Untersuchung der Stärke und der Wechselseitigkeit der Beziehungen.

Im Besitz der erzielten Ergebnisse legt die Verfasserin ihre Vorschläge zur Umgestaltung und zur Modifizierung des Fragebogens dar.